ורב שיפרה / שסיפורותנו הפרה, ברכה משמי־שיפרה. כשם שהגיע לגבורות כך יגיע גם למאה ועשרים...״

במדור המוקדש לסופר המנוח **אליעזר שטיינמן**, מתפרסמת סידרה מרתקת של שטיינמן עם **אברהם שלונסקי**, קרי־קטורות ומיכתבים רבי־ערך. כך גם ה־מדור המוקדש ל**אברהם קריב** שנון העט. הבולט במיכתביו הוא זה שנועד למשוררת המנוחה **לאה גולדברג**, על אודות מאמרה על ספיח ל**ביאליק**, אותו שלחה לקריב. וכן גם מיכתבו לסופרת **דבורה בארון**, אחרי שקרא את סיפרה מאמש, בו הוא כותב, בין השאר: ״**איני יודע כתיבה צרופה, כתיבה קדושה, קדושת החיים, קדושת האדם, כשלך. תמורכי לנו סלה...**״

פרק אחר בחוברת מוקדש למזכירה ה־ראשון של אגודת הסופרים, **אברהם ברויאר**, ובו תמונות עם **שאול טשרניחובסקי ואורי צבי גרינברג**. גם המשוררת **יוכבד בת־מרים** מיוצגת במדור של תמונות, ביניהן תמונה עם בתה מהסופר **חיים חזז** ובנה, ומיכתב מרגש ששיגרה למשורר **אברהם שלונסקי** לייובלו. **היא כתבו בו, בין השאר: ״שלונסקי — ליובלו לא בירכתיו, היה לי משונה מאד לקבל אותו. כבעל חשבון, כמכם סיכומים, כמפויים עם עצמו ועם העולם, ונהנה השניהם יחד...**״

פרק מרגש הוא הפרק המוקדש למשורר **אזכנדר פן**, אשר נרדף בימי חייו בידי עסקני אגודת הסופרים, ולאחר מיתו זוכה, ומיכתביו ותמונותיו מלוקטות ונאספות בבית טשרניחובסקי. בין התגליות במיכתבי פן, שיר מ־22.3.1934 המוקדש לרחל קטינקא, ״לרחל״ אם תרצה״ *, בו הוא כותב: ״**כלי דעת: למה? כלי שאול: מדוע? / אתע פרע במשעולי. / שרים אדמיע, אצחק... // שנותי דיפרתפי כפתוך הספר — / דפרף והלאה להיכלא... / כל יום שריפה הוא, כל לילה — אפר / כל שחר — קבר חדש בלבי...**״ את השיר הקדיש המשורר ״**לזכר הימים והלילות שבילינו על־יד מיטתה של חנה****...״

מדור תצלומים מרתק הוא זה המוקדש ל**שמואל הוגו ברגמן**, ובו תצלום של ברגמן בנעוריו, כחייל אוסטרי, תצלום של כיתה י״ב של הגימנסיה בפראג

משורר פן
על־יד מיטתה של חנה

מ־1901, תמונת־מחזור בה מצוי תצלומו של תלמיד אחר באותה כיתה, **פראנץ קאפקא**, שהוגו ברגמן היה חברו לילדות וללימודים. מיסמך מרגש נוסף: מיכתבו של ברגמן ל**דויד בן־גוריון**, מ־14 בדצמבר 1958, ובו תשובה לפניית ראש־הממשלה דאז בשאלה ״מיהו יהודי״, אותה היפנה לרבנים, מלומדים, סופרים ואנשי־רוח שונים בארץ ובעולם. ברגמן השיב, בין השאר, למרות היותו יהודי מאמין: ״**אפשר ליותר על רישום הדת בכלל...**״

פריט אחרון בידיעות גנזים הוא מיכתב של משורר בן תקופת ההשכלה, י״ל **גורדון**, ל**אהרון קמינקא**, ומיכתב אחר של גורדון לר׳ **אברהם מנדל אוסישקין**.

* הכוונה לרחל קטינקא, אמה של חברה טנאי.

** הכוונה לחנה רובינא.

לסיכום: מיפעל חשוב זה, חבל שאינו רואה אור במתכונת מכובדת יותר. וחבל שלא מבטלים את פירסום מאזניים כדי להעביר את משאבי הריק הללו לפירסום שיש בכוחו לרתק את שוחרי הספרות העברית.

סוציולוגיה

„המנוחשלים״

הקיטוב המתחולל בחברה הישראלית באחרונה, קיטוב שהגיע לשיאו בהקמתן של הרבה רשימות בעלות גוון עדתי, הוא תוצאה של מישגים מזה שנות דור בתהליך עיצובה של החברה הישראלית.

ספר מרתק אשר ראה אור החודש, והמתמקד בקיטוב זה, הוא הספר ...לא נחשלים אלא מנוחשלים, מאת **שלמה סבירסקי***. כותרת המישנה שלו היא מזרחים ואשכנזים בישראל: ניתוח סוציולוגי ושיחות עם פעילים ופעילות. כבר בדברי הפתיחה מגדיר סבירסקי את מטרת סיפרו־מחקרו: „לתרום להערכה מחדש של הגורמים לאי־השוויון השורר בישראל בין מזרחיים לאשכנזים, ולבחינה מחדש של הדרכים לשינוי המצב. בספר שלושה חלקים: בחלק הראשון ניתוח סוציולוגי של אי־השוויון בין העדות; בחלק השני שיחות עם עשרות פעילים ופעילות מזרחיים בנושאי אי־השיוויון העדתי בארץ; בחלק השלישי דיון באלטרנטיבות לשינוי המצב...״

פרקי הספר הראשונים כתובים בלשון הברורה לכל קורא, ולא בלשון של מו־נחים מקצועיים בסוציולוגיה. רק הפרק הרביעי נעזר בלשון מקצועית של הסוצי־יולוגיה. כותרת החלק הראשון היא „חלוקת העבודה העדתית בישראל״. ה־נושא הראשון בו הוא „סוציולוגיה ו־השאלה העדתית״. הנושא השני הוא „הפיתוח הכלכלי של ישראל והתהוות חלוקת העבודה העדתית״, בו מציג סביר־סקי טיעונים מבוססים למדי, כמו: „העולים המזרחיים שלאחר קום המדינה היוו חלק אינטגראלי של תהליך הפיתוח המואיז של הכלכלה הישראלית, אשר היווה מעבר מכלכלת היאחזות ראשונית לכלכלה המשולבת כאופן משמעותי בחלוקת העבו־דה הבינלאומית. דהיינו, המזרחיים נטלו חלק אינטגראלי בהפיכתו של המשק ה־ישראלי למשק ‚מודרני לכל דבר׳... עקב צירוף מיספר גורמים אותם נמנה להלן, היוו המזרחיים בתהליך הפיתוח הנ״ל כוח עבודה זול יחסית, נייד יחסית וניתן בממי־דה רבה למניפולציה...״ סבירסקי מביא בפרקי־מישנה את משמעות טיעוניו: „עבודה שכירה״; „פיתוח תשתית״; „הת־פתחות מוסדות השליטה״; „שירותי מימ־של, חינוך ורווחה״ ועוד.

את פרק ביטולה של העלייה מארצות המזרח לאחר קום המדינה באמצעות ה־שילטון, מבסס סבירסקי בציטוט מתוך נאום אותו נשא ראש־הממשלה הראשון, **דויד בן־גוריון**, בפני הפיקוד הבכיר של צה״ל: „חלק גדול של העולים כאים אלינו ללא ידיעת אלפבית, ללא סימון של חינוך יהודי או אנושי. שניים גרמו לכך: הזמן והמקום. הם ילידי תקופת חורכן והרס בעולם, תקופת מילחמות־העולם ויריחה חומרית ורוחנית הכרוכה בחורבנות מוסדות תבל, והם יוצאי ארצות חשוכות, נידחות ומרוכאות... ה־קליטה הרוחנית של עלייה זו, מיזוגה ועיצובה, הפיכת אבק־אדם זה לאומה תרבותית, יוצרת, עצמאית ונושאת חזון — היא מלאכה לא קלה, וקשייה אינם קטנים מקשיי הקליטה המשקית. נדרש מאמץ אדיר, מוסדי וחינוכי, מאמץ מלווה אהבה עמוקה וטהורה לאיחוד נידחים אלה, להנחיל להם את נכסי האומה ועריכיה, לנטוע גלוזות מרוחקות ועשוקות אלה בתוך חברתנו, תרבותנו, לשונו ויצירתנו, לא כגומלי חסדים — אלא כשותפי גורל...״ הנחת היסוד של בן־גוריון, כי העולים האלה הינם בבחינת „אבק אדם״, בעוד המושג התרבותית שהוא הביא עימו ממזרח־אירופה הוא ההיפך, היא השורש התרבותי של המרירות המוצדקת השוררת כיום בין בני עדות המזרח. במילים אחרות: בן־גוריון, בהשקפתו העקרונית, אותה חיקו כלי המישטר השונים בשנות ה־50׳ ובראשית שנות ה־60׳, הוא זה אשר יצר את חומר הנפץ החברתי תר־בותי.

פרק אחר הוא „מאפיינים מרכזיים של מערכת היחסים בין מזרחיים ואשכנזים כיום״, בו מגדיר סבירסקי תמונת־מצב של ההווה, באמצעות פרקים כמו „התפל־גות תעסוקתית עדתית״ ו„בידול אקולוגי״, בו הוא כותב: „**הדפוס הברור ביותר של הבידול הוא זה הקיים בין הערים הגדולות לבין עיירות־הפיתוח, הממוקמות בעיקר באזורים פריפריים. מרבית האש־כנזים מתגוררים בערים הגדולות ואילו המזרחיים מהווים את רוב האוכלוסיה כ־עיירות־פיתוח...**״

בפרק „על משמעותה של עדתיות״ דן סבירסקי בשאלות כמו: „העדתיות כשאלה של תרבות״; „העדתיות כשאלה של זהות״; „גישת ‚ההווה כתרבות׳״; „הע־דתיות והתודעה המעמדית״ ועוד.

החלק השני של הספר — שיח פעילים ופעילות — מבוסס על סידרת ראיונות מרתקים, בעלי אופי תעודי, שעולים לעיתים באיכותם על כל שיוצרת הספרות הישראלית בתווה, ובו מועלים נושאים כמו: „תחושת אפלייה וקיפוח״; „תחושת השתייכות לקולקטיב נשלט״; „תחושה של הישלטות כלכלית״; „תחושה של הישל־טות תרבותית״; „מהו מזרחי?״ ו„מהו אשכנזי?״ סידרת ראיונות ראשונה נערכה בקריית־שמונה, שנייה בבית־שאן. סידרה אחרת נושאה הוא „שכונות ‚המצוקה׳״. הראיון הראשון שבה נערך עם „ועד שכונה המיועדת לשיקום״, והלאה, עם „פעיל שכונות ירושלמי״ ועם „אנשי תיאט־רון פעילים ב־התיקווה״.

סידרת ראיונות נוספת — מושבים. ה־ראשון שבה הוא „מושב בחבל תענך״. מדור ראיונות נוסף כותרתו היא „פו־עלים עירוניים״. המרואיינים „יושב־ראש מועצת־פועלים עירונית״; „פעיל הסתד־רות עירוני״; „ועד עובדים במיפעל הס־תדרותי״; „ועד עובדים של מיפעל איזורי של קיבוצים״, ועוד מייצגים של מעמד העובדים בני עדות המזרח. ענף השירו־תים מיוצג באמצעות ראיונות עם „עוזרות בית״. בפרק „חבורות רחוב״ מרואיינים „מדריכי ‚חבורות רחוב׳״ בטבריה ובשכו־נת חליסה בחיפה. פרק נוסף כולל ראיו־נות עם „אנשי חינוך״, כמו מורים בבית־ספר תיכון שהם ילידי עיראק וגננת בת להורים תימניים.

תחת הכותרת „תנועות פוליטיות מז־רחיות״ מציין סבירקי, כי „**מרבית הפו־ליטיקאים המזרחיים פועלים במיסגרת המיפלגות הממוסדות, שנוסדו על־ידי אשכנזים. אולם בעשור האחרון, לערך, התגבשו שני גופים פוליטיים של מז־רחיים: ה‚פנתרים ו‚עודד׳...**״ ולכן פונה סבירסקי לראיונות עם ח״כ **צ׳ארלי ביטון**, עם עוזרו **נעים גיזעדי** ועם ח״כ **סעדיה מרציאנו**, המתארים את מצו־קתם העסקנית. בפרק „אנשי רוח״ מובא ראיון עם סופר יליד־תימן, שהביא לספר זה את כותרתו: „**אני קורא לזה לא ‚עדות נחשלות׳, אלא ‚עדות מנוחשלות׳, זאת אומרת — על־ידי הצד השני! מעצם בריאתם הם לא נשחלים! רבותי, יהדות המזרח כארציותיה השונות היתה בעלת רמה בכל המובנים. ניטול את מרוקו — יש לך בצרפת אלפי פרופסורים וסטו־דנטים (מרוקאים), בזמן שבארץ לא היה בהתחלה אף סטודנט אחד. אמרו לך מרוקאי סכין!׳...**״ וזו השקפת־הנגד, אותה מייצג גם מחבר הספר, כנגד תהליך „הפיכת אבק־אדם לעם״ של בן־גוריון.

פרק מדהים, על ראייה בעלת אופי גזעני, מובא בעדות הנושאת את הכותרת „שחקני תיאטרון״. מספר בראיון שחקן קולנוע מפורסם: „**אחד מתלמידים המוכ־שרים ביותר שהיו בכיתי־ספר שאני לימדתי — כשהוא בא אלי ואמר לי שהוא הולך להיכחן אצל פינקל, ומה אני חושב? אמרתי לו בדיוק במילים האלה — ואני באמת מאיר כואב לי — אבל ככה חשבתי וככה אמרתי לו: ‚אם אתה הולך אז תעשה כך: תהפוך את ה־ע׳ ל־א׳, את ה־ח׳ ל־כ׳, תתאבר קצת, ולעזאזל —**

האלה הינם בבחינת „אבק אדם״, בעוד המושג התרבותית שהוא הביא עימו ממזרח־אירופה הוא ההיפך, היא השורש התרבותי של המרירות המוצדקת השוררת כיום בין בני עדות המזרח. במילים אחרות: בן־גוריון, בהשקפתו העקרונית, אותה חיקו כלי המישטר השונים בשנות ה־50׳ ובראשית שנות ה־60׳, הוא זה אשר יצר את חומר הנפץ החברתי תר־בותי.

פרק אחר הוא „מאפיינים מרכזיים של מערכת היחסים בין מזרחיים ואשכנזים כיום״, בו מגדיר סבירסקי תמונת־מצב של ההווה, באמצעות פרקים כמו „התפל־גות תעסוקתית עדתית״ ו„בידול אקולוגי״, בו הוא כותב: „**הדפוס הברור ביותר של הבידול הוא זה הקיים בין הערים הגדולות לבין עיירות־הפיתוח, הממוקמות בעיקר באזורים פריפריים. מרבית האש־כנזים מתגוררים בערים הגדולות ואילו המזרחיים מהווים את רוב האוכלוסיה כ־עיירות־פיתוח...**״

בפרק „על משמעותה של עדתיות״ דן סבירסקי בשאלות כמו: „העדתיות כשאלה של תרבות״; „העדתיות כשאלה של זהות״; „גישת ‚ההווה כתרבות׳״; „הע־דתיות והתודעה המעמדית״ ועוד.

החלק השני של הספר — שיח פעילים ופעילות — מבוסס על סידרת ראיונות מרתקים, בעלי אופי תעודי, שעולים לעיתים באיכותם על כל שיוצרת הספרות הישראלית בתווה, ובו מועלים נושאים כמו: „תחושת אפלייה וקיפוח״; „תחושת השתייכות לקולקטיב נשלט״; „תחושה של הישלטות כלכלית״; „תחושה של הישל־טות תרבותית״; „מהו מזרחי?״ ו„מהו אשכנזי?״ סידרת ראיונות ראשונה נערכה בקריית־שמונה, שנייה בבית־שאן. סידרה אחרת נושאה הוא „שכונות ‚המצוקה׳״. הראיון הראשון שבה נערך עם „ועד שכונה המיועדת לשיקום״, והלאה, עם „פעיל שכונות ירושלמי״ ועם „אנשי תיאט־רון פעילים ב־התיקווה״.

סידרת ראיונות נוספת — מושבים. ה־ראשון שבה הוא „מושב בחבל תענך״. מדור ראיונות נוסף כותרתו היא „פו־עלים עירוניים״. המרואיינים „יושב־ראש מועצת־פועלים עירונית״; „פעיל הסתד־רות עירוני״; „ועד עובדים במיפעל הס־תדרותי״; „ועד עובדים של מיפעל איזורי של קיבוצים״, ועוד מייצגים של מעמד העובדים בני עדות המזרח. ענף השירו־תים מיוצג באמצעות ראיונות עם „עוזרות בית״. בפרק „חבורות רחוב״ מרואיינים „מדריכי ‚חבורות רחוב׳״ בטבריה ובשכו־נת חליסה בחיפה. פרק נוסף כולל ראיו־נות עם „אנשי חינוך״, כמו מורים בבית־ספר תיכון שהם ילידי עיראק וגננת בת להורים תימניים.

תחת הכותרת „תנועות פוליטיות מז־רחיות״ מציין סבירקי, כי „**מרבית הפו־ליטיקאים המזרחיים פועלים במיסגרת המיפלגות הממוסדות, שנוסדו על־ידי אשכנזים. אולם בעשור האחרון, לערך, התגבשו שני גופים פוליטיים של מז־רחיים: ה‚פנתרים ו‚עודד׳...**״ ולכן פונה סבירסקי לראיונות עם ח״כ **צ׳ארלי ביטון**, עם עוזרו **נעים גיזעדי** ועם ח״כ **סעדיה מרציאנו**, המתארים את מצו־קתם העסקנית. בפרק „אנשי רוח״ מובא ראיון עם סופר יליד־תימן, שהביא לספר זה את כותרתו: „**אני קורא לזה לא ‚עדות נחשלות׳, אלא ‚עדות מנוחשלות׳, זאת אומרת — על־ידי הצד השני! מעצם בריאתם הם לא נשחלים! רבותי, יהדות המזרח כארציותיה השונות היתה בעלת רמה בכל המובנים. ניטול את מרוקו — יש לך בצרפת אלפי פרופסורים וסטו־דנטים (מרוקאים), בזמן שבארץ לא היה בהתחלה אף סטודנט אחד. אמרו לך מרוקאי סכין!׳...**״ וזו השקפת־הנגד, אותה מייצג גם מחבר הספר, כנגד תהליך „הפיכת אבק־אדם לעם״ של בן־גוריון.

פרק מדהים, על ראייה בעלת אופי גזעני, מובא בעדות הנושאת את הכותרת „שחקני תיאטרון״. מספר בראיון שחקן קולנוע מפורסם: „**אחד מתלמידים המוכ־שרים ביותר שהיו בכיתי־ספר שאני לימדתי — כשהוא בא אלי ואמר לי שהוא הולך להיכחן אצל פינקל, ומה אני חושב? אמרתי לו בדיוק במילים האלה — ואני באמת מאיר כואב לי — אבל ככה חשבתי וככה אמרתי לו: ‚אם אתה הולך אז תעשה כך: תהפוך את ה־ע׳ ל־א׳, את ה־ח׳ ל־כ׳, תתאבר קצת, ולעזאזל —**

* שלמה סבירסקי — לא נחשלים אלא מנוחשלים; הוצאת מחברות למחקר ולביקורת; תא דואר 6319 חיפה; 371 עמודים (כריכה רכה).

בחטף

„יורים ו...״

●● ביימם אלה ראה אור סיפרו של בעל הטור יומן בדבר השבוע ואיש השנה בעיתונות של העולם הזה (תשל״ט) **נחום ברנע**, תחת הכותרת יורים ובוכים — על פוליטיקאים, גנרלים, עיתונאים ועוד אוהבי עצמם. כותרת הספר של ברנע העלתה את חמתו של הסאטיריקן **קובי נ״ב**, שהביא לתשומת־ליבו של נמר של נייר, כי בגיליון העולם הזה מה־15 ב־דצמבר 1976 (2050) הוא פירסם רשימה סאטירית תחת הכותרת „יורים ובוכים״ שהביאה את הסיפורים של שני צעירים

מחבר ברנע — טוען נ״ב
עיתונאים ועוד אוהבי־עצמם

ישראלים שהם „יורים ובוכים״. נ״ב טען כי ברנע נטל ממנו את הכותרת האמורה. פנייה טלפונית אל ברנע עוררה אותו לתגובה הבאה: „**אני בחיים לא ידעתי שקובי נ״ב כתב דבר בכותרת כזאת, וגם אם הייתי יודע זה לא היה משנה לי, מאחר ומטבע הלשון ‚יורים ובוכים׳ מקורה ב־קיבץ ‚שיח לוחמים׳, שם נעשה בה שי־מוש ראשון. הביטוי ‚יורים ובוכים׳ רווח מאוד בישראל של שנות ה־60׳ המאוחרות וחופיע בעשרות מאמרים, ביניהם כמה מאמרים שלי. אין ספק שמדובר במטבע לשון רווחת, שלא יזדע כלל מיהו בעל ‚זכות היוצרים׳ עליה...**״

אתה יכול לעשות עם ‚השערות האלה משהו? זה מקורזל מדי׳...״

החלק השלישי של הספר, „אלטרנטי־בות״, מבהיר את הצורך המיידי ב„הרחבה של שירותי הרווחה״, ודן גם ב„התארגנות פוליטית מזרחית״, ב„יצירת תשתית כל־כלית ואירגונית בשליטה מזרחית״ וב־„משיקום־שכונות לבניית תשתית״. פרק רב חשיבות הוא הפרק השואל „מאבק עדתי או מאבק מעמדי?״ סבירסקי מוליך אל הפתרון בסיגנון שמאלי ישראלי חדש, בו הוא חורג קצת מהמדעיות הבדוקה של סיפרו. הוא מעיר כי „**הטראומה המרכזית בחייו של מעדיה מרציאנו איננה הטראומה שהצמיחה את שליט״ ומתעלם מכך ששל״ט הולידה טראומה בקרב רבים שהאמינו בכנות דרכה.**

סבירסקי מסיים את סיפרו ב„אחרית דבר אישית״, בה הוא כותב, כי „**לשאלה מה מביא אותי, האשכנזי, לפעול בכיוון זה, יש גם משמעות נוספת — מה מקומי כאשכנזי בתנועה לשינוי מהותי של מצב המזרחיים בישראל. זמן רב התלבטתי בשאלה זאת, מכיוון שאני מאמין שהשינוי חייב להיעשות על־ידי המזרחיים. שינוי שייעשה על־ידי אשכנזים, גם אם ייעשה מתוך מטב המוטות, וגם אם ייעשה מתוך אלטרואיזם אמיתי, למען המזרחיים, יהיה עדיין שינוי אשכנזי. תהליך שינוי שמט־רתו הסופית היא מצב שבו יחלו המזרחיים את גורלם בידיהם חייב להתחיל — ולא רק להיגמר — ככך שמזרחיים נוטלים את ענייניהם בידיהם...**״ הנחת־יסוד עק־רונית, שכותב שורות אלה מזדהה עמה באופן מוחלט.

לסיכום: הספר ...לא נחשלים אלא מנוחשלים הוא מחשובי הספרים שראו אור בישראל בעשור האחרון. ולמרות עיסוקו ה„סוציולוגי״ הרי הוא בעל ערכים העוברים אל הספרות, ערכים שיש בכוחם להעניק לקורא את שהספרות מאמינה שיש בכוחה להנחיל לקוראיה.

מאת בן עמר